

9. Polupan, Yu. P. Akademik Mykhaylo Vasylovych Zubets' (spohady pro Vchytelya) – Academician Mykhajlo Vasylyovych Zubets (memories about the Teacher). *Zubets' Mykhaylo Vasylovych – Zubets Mykhajlo Vasylyovych: bibliohrafichnyy pokazhchyk naukovykh prats' za 1966–2012 roky*. Kyiv, NNTs IAE. 68–75 (in Ukrainian).

10. Svoyachenko, M. I. 2014. Virnyy syn ahrarnoyi nauky – Faithful son of Agricultural Science. *Ahroprofi – Agroprofi*. 17 sichnya. 1–2: 9 (in Ukrainian).

УДК 636.082.2:001

НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА М. В. ЗУБЦЯ: ПРОГРАМА ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗДОБУТКИ

І. С. БОРОДАЙ

*Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН (Чубинське, Україна)
irinaboroday@online.ua*

Висвітлено основні напрями діяльності наукової школи, заснованої доктором сільськогосподарських наук, професором, академіком НААН М. В. Зубцем. Узагальнено внесок у розроблення концепції породотворення у скотарстві, реалізацію методик виведення спеціалізованих порід великої рогатої худоби молочного та м'ясного напрямів продуктивності, організацію комплексу досліджень з генетики, селекції і біотехнології у тваринництві, обґрунтування сучасної методології оцінки генотипу та прогнозування продуктивності сільськогосподарських тварин, опрацювання ефективних методів і форм збереження генофонду вітчизняних порід тощо.

Ключові слова: скотарство, селекція, племінна справа, порода сільськогосподарських тварин, теорія породотворення

SCIENTIFIC SCHOOL OF ACADEMICIAN M. V. ZUBETS: PROGRAM OF ACTIVITIES AND ACHIEVEMENTS

I. S. Boroday

*Institute of Animal Breeding and Genetics nd. a. M.V.Zubets NAAS (Chubynske, Ukraine)
irinaboroday@online.ua*

The basic directional of activities of the scientific school based by doctor of agricultural sciences, professor, academician NAAS M. V. Zubets were highlighted. Contribution to the development of the concept of breed forming in cattle breeding and implementation techniques of creation of specialized breeds of cattle for dairy and beef cattle productivity, organization of complex research in genetics, breeding and biotechnology in animal husbandry, founding of modern methodology for assessing genotype and predicting of farm animal productivity, development of effective methods and forms of preservation of the gene pool of domestic breeds and other issues was generalized.

Key words: cattle breeding, selection, breeding work, breed of farm animals, the theory of breed creation

НАУЧНАЯ ШКОЛА АКАДЕМИКА М. В. ЗУБЦА: ПРОГРАММА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ДОСТИЖЕНИЯ

И. С. Бородай

Институт разведения и генетики животных имени М.В.Зубца НААН (Чубинское, Украина)
irinaboroday@online.ua

Освещены основные направления деятельности научной школы, основанной доктором сельскохозяйственных наук, профессором, академиком НААН М. В. Зубцом. Обобщен вклад в разработку концепции породообразования в скотоводстве, реализацию методик выведения специализированных пород большого рогатого скота молочного и мясного направлений продуктивности, организацию комплекса исследований по генетике, селекции и биотехнологии в животноводстве, обоснование современной методологии оценки генотипа и прогнозирование продуктивности сельскохозяйственных животных; разработку эффективных методов и форм сохранения генофонда отечественных пород и др.

Ключевые слова: скотоводство, селекция, племенное дело, порода сельскохозяйственных животных, теория породообразования

Прогресивний розвиток науки неможливий без накопичення та синтезу системи знань, забезпечення сприятливих умов для подальшої наукової творчості вчених, здатних розгорнути ефективну пошукову діяльність. Продукування наукової інформації, першочергово, здійснюється завдяки діяльності дослідницьких груп, які заведено називати науковими школами. У їхньому розвитку чітко прослідковується генезис основних наукових теорій та концепцій, традиції наукової творчості, спадкоємність поколінь. Наукова школа є неформальною творчою співдружністю дослідників різних поколінь високої наукової кваліфікації на чолі з науковим лідером у межах певного наукового напрямку, об'єднаних спільними підходами до розв'язання проблеми, стилем роботи та мислення, оригінальністю ідей і методів реалізації своєї наукової програми, що одержала значні результати та завоювала авторитет та суспільне визнання в окремій галузі знання.

Об'єктивною передумовою виникнення наукових шкіл стала організація мережі спеціалізованих науково-дослідних закладів та системи вищої освіти в Україні. Основними осередками створення наукових шкіл стали кафедри вищих навчальних закладів, лабораторії науково-дослідних інститутів, наукові центри, які відігравали роль головних підрозділів накопичення, примноження, збереження та розповсюдження фундаментальних і прикладних знань.

У розведенні та селекції у скотарстві в Україні позначилися дві хвилі формування наукових шкіл. Школи першого типу, які прийнято називати класичними, були засновані в 30-60-х роках ХХ ст. Це, насамперед, школи видатних учених-селекціонерів М.Ф. Іванова (НДІ тваринництва степових районів ім. М. Ф. Іванова «Асканія-Нова»), М. А. Кравченка (Українська сільськогосподарська академія), Ф. Ф. Ейснера (НДІ тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР), М. Д. Потьомкіна (Харківський зооветеринарний інститут). Серед першочергових напрямів, які отримали розвиток їхніми зусиллями, – вдосконалення існуючих та виведення нових порід; створення тварин бажаного типу; теорія породи, добору та підбору тварин; збереження генофонду порід. Крім зазначених напрямів діяльність кожної з них відбувалася у своїй специфічній площині. Так, М. Д. Потьомкіним та його наступниками розвинуто теорію оцінки тварин за екстер'єром і конституцією, встановлено принципи породного районування. М. А. Кравченком та його школою вдосконалено теорію лінійного розведення та породотворення. Ф. Ф. Ейснер з учнями обґрунтував методи великомасштабної селекції; теорію оцінки, добору і підбору плідників; систему організації та планування племінної роботи тощо [1].

Фундація сучасних напрямів селекції у скотарстві, яка охопила 80–90-і роки ХХ ст., була підготовлена відкриттям ряду наукових шкіл принципово нового типу. Диференціація та інтеграція науки, з одного боку, необхідність об'єднання зусиль учених для вирішення комплексних проблем, з іншого, примусили по-новому поглянути на всю проблему в цілому. За різноманіттям шкіл чітко простежується тенденція до створення шкіл комплексного типу,

зокрема генетики і селекції, селекції та біотехнології, селекції і відтворення у тваринництві. Їх своєрідність полягає у подальшій інтеграції наукових напрямів, запровадженні комплексних підходів до вирішення проблем розведення і селекції у тваринництві.

Діяльність наукових шкіл сучасного типу у тваринництві побудована на органічному поєднанні теоретичного та прикладного аспектів, що зумовлено змістом та завданнями зоотехнії. Це позначилося, передусім, у їх соціально-економічній зорієнтованості, тісному зв'язку з виробництвом. Напрямок діяльності наукових шкіл у зоотехнії визначається специфікою самого об'єкта дослідження, яким є сільськогосподарські тварини. Порода – категорія соціально-економічна, тому її еволюція на всіх етапах розвитку тваринництва підпорядковувалася соціальним запитам даного суспільства. Оскільки зоотехнія є прикладною галуззю знання, її розвиток залежить від суми знань, перейнятих і творчо переосмислених із суміжних наук, першочергово генетики. Комплексне застосування їх як теоретичної основи для подальшого розвитку зоотехнії є невід'ємною умовою успішного функціонування наукових шкіл [2].

З поміж найбільш авторитетних наукових шкіл сучасного типу слід назвати наукову школу, засновану на базі Інституту розведення і генетики тварин доктором сільськогосподарських наук, професором, академіком НААН М. В. Зубцем. Дана школа є соціальним феноменом на тлі вітчизняної зоотехнічної науки, оскільки характеризується надзвичайно широкою програмою діяльності, конструктивністю та неординарністю наукових підходів, значним науковим потенціалом і практичною значимістю завершених розробок.

Як еталон зрілої наукової школи, вона задовольняє наступні вимоги:

- обґрунтування низки оригінальних наукових ідей та гіпотез (від фундаментальних до прикладних);
- безперервний розвиток визначених наукових напрямів кількома поколіннями учених;
- високий авторитет та визнання у даній галузі;
- запровадження нових категорій та понять, які більш ґрунтовно відображають природу досліджуваних явищ і дають змогу з більшою ймовірністю прогнозувати їхній розвиток та функціонування;
- інтегрування усіх напрацювань у вигляді непересічного наукового напрямку;
- розробка системи концептуальних положень, моделей, що підтверджують фундаментальність висунутої теорії;
- використання нової теорії як методу подальшого пізнання, наукового обґрунтування, проектування, створення і запровадження авторських програм розвитку розведення і селекції сільськогосподарських тварин;
- комплексність підходів до проблем, що досліджуються;
- запровадження завершених наукових розробок у виробництво;
- навчання молодих учених науковій творчості і тривалий науковий контакт лідера школи та його учнів;
- презентація висунутих теорій та ідей у вигляді наукових публікацій, патентів, авторських свідоцтв, виступів тощо [1].

Варто відмітити, що Михайло Васильович Зубець є продовжувачем наукових ідей і традицій відомого вченого у галузі розведення та селекції сільськогосподарських тварин, вихованцем наукової школи професора М. А. Кравченка, здобутком якого є розвиток теорії породи і породотворення в скотарстві, вдосконалення методичних положень розведення за лініями, обґрунтування методів племінного добору та підбору тварин на основі вивчення їхньої поєднуваності; запровадження ефективних методів поліпшення симентальської породи та ін. Практично всі зазначені напрями отримали розвиток зусиллями академіка М. В. Зубця. Учений – один із фундаторів новітньої теорії породотворення сільськогосподарських тварин, в основу якої покладено сучасне бачення феномену «породи» з позицій системного підходу. Він розробив концептуальні теоретичні та методологічні

підходи кардинального перетворення генофонду вітчизняних порід і типів тварин. Основна стратегічна мета при цьому полягала в залученні кращого світового генофонду та практично повному збереженні позитивних якостей місцевих порід на основі складного відтворного схрещування. Учений є співавтором українських червоно- і чорно-рябої та червоної молочних; української, волинської і поліської м'ясних порід великої рогатої худоби [3].

Михайло Васильович висунув принципово нову гіпотезу генезису порід, поставив на новий методологічний рівень осмислення проблеми схрещування, гетерозису та інбредної депресії, проміжного типу успадкування, які він розглядав як головні форми реалізації спадковості й мінливості тварин. На думку вченого, явище гетерозису необхідно досліджувати водночас із інбредною депресією. Обидва феномени лежать у площині єдиної біологічної закономірності і є супутниками певної форми схрещування. Крайні ступені віддалених схрещувань (міжвидових, міжродових), як і тісні інбридинги, призводять до послаблення вираження статевого диморфізму потомства та його безплідності. Найбільший прояв гетерозису виявляється за ознаками, особливо чутливими до інбредної депресії. У великої рогатої худоби інбредна депресія і гетерозис, насамперед, позначаються на плодючості та удою. Ученим встановлено також, що гетерозис і депресія за якоюсь однією ознакою більш виражені в гомогаметній статі, або, навпаки, в гетерогаметній. Сформульовано висновок, що обидва феномени – гетерозис і інбредна депресія – матеріалізуються шляхом полярних ступенів вираженості статі й ознак статевого диморфізму. На цій основі обґрунтував новий підхід у селекції, що передбачає добір і підбір тварин за статевими типами й статевим диморфізмом [3].

Серед найбільш суттєвих здобутків М. В. Зубця оригінальна методика виведення жирномолочного стада, в основі якої отримання маточних родин зі стійкою і високою жирномолочністю впродовж усіх лактацій і ряду поколінь. Видатні представники родин, спадковість яких набуває в ряді випадків навіть більшого значення, ніж спадковість родоначальника, відіграють особливу роль в отриманні родоначальників і продовжувачів лінії. Зокрема, родина корови Вата 3163 симентальської породи, виведена в племзаводі «Тростянець», відіграла визначальну роль у селекції на підвищення жирності молока всього стада. Найбільшої уваги в цій родині заслуговувала корова-рекордистка Воротка 5992. Після рекордного роздою за 300 днів IV лактації (6508 кг молока жирністю 6,04 %) виникло питання щодо її використання з метою підвищення жирномолочності потомства, перетворення її індивідуальних особливостей у групі [4].

М. В. Зубцем виведено жирномолочні лінії бугаїв Визова 6925 і Вірного 8308, які належали до лінії Мікрометра 4238 ЧС-193. З метою закріплення високої жирномолочності корови-рекордистки Воротки проведено її парування з сином – Визовом. Ризик від застосування такого підбору був значно меншим, ніж гетерогенний підбір за ознаками жирномолочності, оскільки на той час у породі не було іншого бугая з такими високими задатками жирномолочності. У результаті дуже тісного інбридингу був одержаний бугай Володар 8880, який здійснив значний вплив на формування жирномолочного стада [5].

Від унікальної за жирномолочністю корови Воротки 5992 походило п'ять плідників: Вірний 8308 і Визов 6925 – її сини, Володар 8880 – син і онук, Мох 1301 – онук і правнук, Гравій 312 – правнук. Володара 8880 отримано в результаті інбридингу на Воротку в ступені I-II, Моха – в ступені III-II, а Гравія в результаті інбридингу на жирномолочну корову Гирю 5940 (3-7742-4,52) в ступені I-II. Середній вміст жиру в молоці дочок цих бугаїв склав: Вірного (46 дочок) – 4,18 %, Визова (118) – 4,04 %, Володара (48) – 4,1 %, Моха (43) – 4,05 %, Гравія (43) – 4,11 % [4].

Наукові напрями, закладені академіком М. В. Зубцем, були розвинуті його учнями і послідовниками. За його керівництва 11 науковців стали докторами, а 18 – кандидатами наук. Основна проблема, що піднімалася науковою школою, – виведення спеціалізованих м'ясних порід великої рогатої худоби. Однак програма діяльності наукової школи включала низку інших актуальних питань, а саме обґрунтування теоретичних, методологічних і практичних аспектів процесу породотворення в молочному скотарстві; організація

комплексу досліджень з проблем генетики, селекції і біотехнології у тваринництві; обґрунтування сучасної методології оцінки генотипу та прогнозування продуктивності сільськогосподарських тварин; опрацювання та апробація ефективних методів та форм збереження генофонду сільськогосподарських тварин тощо.

Зокрема, С. С. Спекою, Л. В. Шкрядо, А. П. Козловим запропоновано ефективні селекційно-генетичні методи виведення поліської; Г. Т. Шкуриним – симентальської м'ясних порід великої рогатої худоби. Регіональні особливості формування м'ясної продуктивності великої рогатої худоби вивчено Л. О. Тимченко, С. Б. Васильківським, Н. П. Свириденко, О. В. Чуприною, В. М. Бочковим, В. М. Вишневським. Екологічні основи виробництва яловичини та механізми формування м'ясної продуктивності великої рогатої худоби різних природно-кліматичних зон України розроблено О. М. Жукорським. Для зростання рентабельності галузі спеціалізованого м'ясного скотарства представляє інтерес аналіз енергозберігаючих технологій утримання м'ясної худоби, запропонований А. М. Мирошніковим [1].

Учнями М. В. Зубця проведено низку досліджень з розроблення теоретичних і методологічних основ селекційно-генетичного вдосконалення великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності. Зокрема, Ю. П. Полупан визначив онтогенетичні, популяційно-генетичні та селекційні закономірності формування господарськи корисних ознак молочної худоби, можливості їх прогнозування з метою підвищення генетичного потенціалу продуктивності тварин, рентабельності галузі, створення високопродуктивних стад і виведення нових конкурентоспроможних порід і внутрішньопорідних селекційних формувань. З. Є. Щербатим розроблено методи консолідації західного внутрішньопорідного типу української чорно-рябої молочної породи. І. О. Супрун узагальнено генотипові та паратипові фактори формування високопродуктивного стада в процесі створення української червоно-рябої молочної породи. І. В. Гончаром обґрунтовано схеми використання світових ресурсів великої рогатої худоби для поліпшення червоної степової породи. Систему добору маток при формуванні високопродуктивного товарного молочної стада запропонував В. В. Торчинський. Особливості росту й розвитку, біологічні особливості помісних телиць бурої карпатської породи дослідив Й. С. Височанський. Селекційно-генетичні аспекти проблеми підбору пар на замовлення молочної худоби розробив А. Г. Костюк [2].

Хоча основні розробки наукової школи спрямовувалися на теоретичні дослідження у галузі селекції і розведення тварин, її представниками здійснено комплексні наукові пошуки з проблем генетики та біотехнології у тваринництві. Так, К. В. Копилов теоретично обґрунтував і експериментально відпрацював методологію визначення поліморфізму ДНК за локусами кількісних ознак для генетичної оцінки порід великої рогатої худоби і застосування отриманої молекулярно-генетичної інформації у селекційно-племінній роботі. Можливості застосування молекулярно-генетичних маркерів в системі збереження біорізноманіття сільськогосподарських тварин визначено К. В. Копиловою. Представляє значний інтерес розроблена І. В. Гузевим науково обґрунтована та уніфікована з вітчизняним і міжнародним досвідом методологія збереження біорізноманіття генетичних ресурсів тваринництва України, а також основи селекційно-генетичної оцінки та раннього прогнозування резистентності молочної худоби. Біотехнологічні методи раціонального використання бугаїв-поліпшувачів запропоновано П. А. Кругляком, тоді як цитогенетичні методи запліднення *in vitro* ооцитів корів – І. Б. Єлізаровою [3].

Оригінальні дослідження проведено І. П. Петренком, у результаті яких розроблено нові методичні підходи до теоретичного аналізу і наукового розуміння генетико-популяційних процесів у тваринництві при інбридингу, відтворному схрещуванні, консолідації спадковості помісних тварин, структури генофонду породи за адитивним генетичним потенціалом продуктивності тощо [7].

Окремі дослідження присвячувалися розробленню теоретичних і методологічних аспектів розведення та селекції сільськогосподарської птиці. Так, теоретичне обґрунтування і практичну реалізацію програм удосконалення птиці м'ясних кросів здійснив В. П. Бородай.

Адаптаційну реакцію яєчних курей різних генотипів вивчено Ю. А. Глебовою та розроблено основи прогнозування їх природної резистентності в ранньому онтогенезі.

Представниками наукової школи підготовлено низку робіт з історії сільськогосподарської науки. Зокрема, В. А. Вергуновим реконструйовано картину створення та особливості становлення й розвитку науково-освітньої меліораційної справи в Україні у контексті еволюції світової сільськогосподарської дослідної справи для потреб адаптивного землеробства, а також проведено періодизацію цього процесу; встановлено роль окремих українських учених і галузевих дослідницьких інституцій у запровадженні наукових засад природоохоронного адаптивно-ландшафтного меліоративного землеробства. Окреме дослідження з вивчення діяльності академіка В. П. Бурката у контексті розвитку сільськогосподарської дослідної справи у тваринництві України проведено В. М. Башенком [6].

Теоретико-методологічні засади формування наукоємного ринку науково-технологічної продукції сформульовано С. А. Володіним. Розроблено системну основу механізму ринкових нововведень – «інноваційний провайдинг», який передбачає створення нових знань, трансформацію їх у ринково привабливий продукт і консалтинговий супровід його на ринок, венчурну апробацію і підприємницьке впровадження у вигляді інновацій. Запропоновано логіку інноваційної творчості як метод наукового пізнання, методологічного аналізу та опису результатів науково-інноваційної діяльності, спрямованих на отримання економічного ефекту, що забезпечує створення логістичного інструментарію управління науково-інноваційним процесом. Створено науково-методологічні засади дослідження та передбачення економічного розвитку – «прогресивний інновінг» як науковий метод побудови результативної науково-творчої діяльності, що забезпечує оновлення суспільства через ринковий механізм науково-технічного прогресу.

Таким чином, академіком М. В. Зубцем засновано власну наукову школу, програма діяльності якої охоплювала широке коло питань: обґрунтування теоретичних, методологічних і практичних аспектів процесу породотворення в молочному та м'ясному скотарстві; реалізація методик виведення спеціалізованих порід великої рогатої худоби молочного та м'ясного напрямів продуктивності; організація комплексу досліджень з проблем генетики, селекції і біотехнології у тваринництві; обґрунтування сучасної методології оцінки генотипу та прогнозування продуктивності сільськогосподарських тварин; розробка ефективних методів та форм збереження генофонду сільськогосподарських тварин тощо.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бородай, І. С. Вклад наукових шкіл у розвиток селекційної науки у скотарстві України / І. С. Бородай // Науковий вісник Львівської національної академії ветеринарної медицини ім. С. З. Гжицького. – Львів, 2006. – Т. 8. – № 3 (30). – Ч. 3. – С. 15–19.
2. Бородай, І. С. Наукові школи – інституту / І. С. Бородай // Тваринництво України. – 2007. – № 2. – С. 14-16.
3. Бородай, І. С. Теоретико-методологічні основи становлення та розвитку вітчизняної зоотехнічної науки: монографія / І. С. Бородай; НААН, ДНСГБ; наук. ред. д-р с.-г наук, чл.-кор. НААН В. А. Вергунов. – Вінниця, 2012. – 416 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 59).
4. Буркат, В. П. Історичні аспекти розвитку теорії селекції у скотарстві України: монографія / В. П. Буркат, І. С. Бородай. – К. : Аграрна наука, 2006. – 584 с.
5. Буркат, В. П. Нариси з історії інституту: монографія / В. П. Буркат, І. С. Бородай. – К.: Аграрна наука, 2008. – 556 с.
6. Зубець Михайло Васильович: біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1966–2012 роки / НААН, ННСГБ, ІРГТ; уклад. В. А. Вергунов, М. М. Зубець, Т. Ф. Дерлеменко, О. П. Анікіна, І. С. Бородай, Л. А. Кириченко; наук. ред. В. А. Вергунов. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 372 с. – (Біобібліогр. сер. «Академіки Нац. акад. аграр. наук України» / НААН, ННСГБ).

7. Інститут розведення і генетики тварин / М. Я. Єфіменко, І. В. Гузєв, Л. О. Бєгма [та ін.]; відпов. за вип. Ю. В. Мільченко, Є. М. Рясенко, І. С. Бородай. [УААН. ІРГТ]. – Чубинське, 2004. – 83 с.

REFERENCES

1. Boroday, I. S. 2006. Vklad naukovykh shkil u rozvytok selektsiynoyi nauky u skotarstvi Ukrayiny – *Contribution to the development of scientific schools of breeding science in Ukraine*. Naukovyy visnyk L'vivskoyi natsional'noyi akademiyi veterynarnoyi medytsyny im. S. Z. Hzhits'koho – *Scientific Bulletin of the Lviv National Academy of Veterinary Medicine named S. Z. Gzhitskij*. L'viv. 8, 3 (30), 3: 15-19 (in Ukraine).

2. Boroday, I. S. 2007. Naukovi shkoly – instytutu – *The Scientific Schools for Institute*. Tvarynnytstvo Ukrayiny – *Animal husbandry of Ukraine*. 2:14–16 (in Ukrainian).

3. Boroday, I. S. 2012. Teoretyko-metodolohichni osnovy stanovlennya ta rozvytku vitchyznyanoyi zootekhnichnoyi nauky – *Theoretical and methodological bases of formation and development of the domestic animal science*. Vinnytsya, 416. – (Istoryko-bibliohrafichna seriya «Ahrarna nauka Ukrayiny v osobakh, dokumentakh, bibliohrafiyi»; kn. 59) (in Ukrainian).

4. Burkat, V. P., and I. S. Boroday. 2006. Istorychni aspekty rozvytku teorii selektsiyi u skotarstvi Ukrayiny – *Historical aspects of the development of the theory of selection in cattle breeding in Ukraine*: monohrafiya. Kyiv, Ahrarna nauka, 584 (in Ukrainian).

5. Burkat, V. P., and I. S. Boroday. 2008. Narysy z istoriyi instytutu – *Essays on the History of the Institute*. Kyiv, Ahrarna nauka, 556 (in Ukrainian).

6. 2014. Zubets' Mykhaylo Vasylyovych. – *Zubets Myhajlo Vasylyovych: biobibliohr. pokazhch. nauk. pr. za 1966–2012 roky*. NAAN, DNSHB, IRHT; uklad. V. A. Verhunov, M. M. Zubets', T. F. Derlemenko, O. P. Anikina, I. S. Boroday, L. A. Kyrychenko; nauk. red. V. A. Verhunov. – 3-tye vyd., pererob. i dop. Kyiv: NNTs «IAE». 372 – (Biobibliohr. ser. «Akademiky Nats. akad. ahrar. nauk Ukrayiny» / NAAN, DNSHB) (in Ukrainian).

7. Yefimenko, M. Ya., I. V. Huzyev, L. O. Behma [ta in.] ; vidpov. za vyp. Yu. V. Mil'chenko, Ye. M. Ryasenko, I. S. Boroday. 2004. Instytut rozvedennya i henetyky tvaryn – *Institute of Animal Breeding and Genetics*. UAAN. IRHT: Chubyn's'ke, 83 (in Ukrainian).

УДК 636.082.2:001

МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ ЗУБЕЦЬ – ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИЙ СПЕЦІАЛІСТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИЗНАЧНИЙ ВЧЕНИЙ І ОРГАНІЗАТОР АГРАРНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ, ПОРЯДНА І ДОБРОЗИЧЛИВА ЛЮДИНА

В. Я. МЕСЕЛЬ-ВЕСЕЛЯК

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН (Київ, Україна)

Моя трудова діяльність і життєвий шлях тісно були пов'язані з ім'ям та особистістю Михайла Васильовича Зубця. Після закінчення у 1967 р. аспірантури в Українському НДІ економіки і організації сільського господарства (УНДІЕОСГ), захисту кандидатської дисертації з питань організації сільськогосподарського виробництва, його спеціалізації, концентрації і кооперації, працював на Таращанському опорному пункті Київської області УНДІЕОСГ, а з 1970 року – на посаді вченого секретаря секції економіки і організації сільського господарства Південного відділення ВАСГНІЛ. Тоді мені, в міру наукових інтересів, довелося співпрацювати з Михайлом Васильовичем Зубцем, який після 10-річної